

Dolaskom Tita i njegovih suradnika 7. lipnja 1944. godine, otok Vis je postao vojni, politički i diplomatski centar Narodnooslobodilačkog pokreta. S Visa su maršal Tito i Vrhovni štab rukovodili vojnim operacijama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda koji su u ovoj etapi Drugog svjetskog rata na jugoslavenskom ratištu definitivno preuzeli strategijsku inicijativu i započeli operacije za konačno oslobođenje zemlje

Godine 1944., u jeku razmaha narodnooslobodilačkog pokreta na otok Vis dolazi Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije, Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja, Vrhovni štab NOV i POJ i Tito (7. lipnja). Vrhovni štab je s Visa održavao stalne radio veze s glavnim štabovima NOV i PO Hrvatske, Slovenije, Crne Gore, Makedonije, Srbije, Bosne i Hercegovine i Vojvodine, sa štabovima korpusa, s bazama u Bariju i Jablanici kao i sa svojim predstavnicima u Moskvi, Londonu i Tirani. Kod Vrhovnog štaba na Visu nalazile su se i savezničke vojne misije.

Winston Churchill izvršio je pritisak na kralja Petra Karađorđevića da raspusti izbjegličku vladu u Londonu, potpuno kompromitiranu borbom protiv NOPO-a i suradnjom s okupatorom, i da povjeri mandat za sastav nove vlade dr. Ivanu Šubašiću, bivšem banu Banovine Hrvatske. Tim taktičkim potezom britanska vlada je pokušala nametnuti Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije svoje uvjete: za priznavanje nove Jugoslavije tražila je formiranje koalicijske vlade u kojoj bi sudjelovali i predstavnici građanskih stranaka preko kojih je računala da će sprovesti svoj utjecaj i na taj način osigurati svoje interese nakon završetka rata na domaćoj političkoj sceni. Osim toga, inzistirala je na priznanju kralja kao nosioca legitimiteta Jugoslavije.

Rukovodstvo NOPJ prihvatilo je pregovore koji su se vodili na Visu od 14. do 17. lipnja 1944. Međutim, sva nastojanja Šubašića, odnosno britanske vlade, da se sastavi zajednička vlada u kojoj bi prevlast imali građanski političari, a Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, kao privremena vlada nove Jugoslavije, da se „utopi“ u kraljevsku vladu, doživjela su potpun neuspjeh. Postignut je sporazum koji je obvezao kraljevsku vladu, koja bi morala biti sastavljena od naprednih demokratskih elemenata koji se nisu kompromitirali u borbi protiv NOP-a, da izda deklaraciju o priznanju nacionalnih i demokratskih tekovina izvojevanih od naroda Jugoslavije, kojom su postavljeni temelji demokratskom federativnom uređenju. Osim toga kraljevska se vlada obavezala da će dati puno priznanje borbenim narodnim snagama, organiziranim u Narodnooslobodilačkoj vojsci pod komandom maršala Tita i osuditi sve izdajnike naroda koji su javno ili prikriveno surađivali s neprijateljem. U pogledu kralja obje strane su se sporazumjele da će konačno rješenje državnog uređenja donijeti narod nakon oslobođenja cijele zemlje. Šubašić je, također, preuzeo obavezu da će njegova vlada obavljati vanjske poslove u interesu narodnooslobodilačke borbe.

Ovim sporazumom bio je osiguran državopravni kontinuitet Jugoslavije, a time i međunarodno priznanje nove Jugoslavije. Winston Churchill nije bio zadovoljan Viškim sporazumom ocijenivši da je „Tito dobio prvu rundu“. Stoga je odlučio da se osobno sastane s Titom te ga obavijestio da je, prilikom svoje posjete Italiji, spreman s njim raspravljati o svim vrstama političkih problema. Tito je poziv prihvatio, jer je ocijenio da je objektivna situacija u zemlji takva da susret s britanskim premijerom može biti samo od koristi za međunarodni položaj nove Jugoslavije. Maršal Tito s pratnjom poletio je avionom 6. kolovoza s Visa u Italiju na aerodrom Capodichino kod Caserte. Dana 6. i 10. kolovoza vodio je razgovore s generalom Henryjem Wilsonom, vrhovnim komandantom savezničkih snaga u Italiji, o savezničkoj pomoći i koordinaciji operacija NOVJ i savezničkih snaga. Tito se sastao i s Robertom Marphyjem, američkim političkim savjetnikom pri štabu Vrhovnog savezničkog komandanta na Sredozemlju, britanskim ministrom Haroldom Macmillanom i feldmaršalom Haroldom Alexanderom, komandantom 15. grupe savezničkih armija u Italiji.

Tito i Churchill sastali su se 13. kolovoza, samo u prisutnosti prevodilaca, u Caserti i vodili razgovor o političkoj situaciji na Balkanu, o budućem društvenom uređenju u Jugoslaviji, o granicama nove Jugoslavije. Sljedećeg dana sastanku Tita i Churchilla prisustvovao je i predsjednik kraljevske vlade Šubašić. U razgovorima je Churchill prihvatio stajalište da Istra i Slovensko primorje ulaze kao i do tada, u operativno područje Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, dok su obje vlade, Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i kraljevska vlada, uputile saveznicima zajednički memorandum da u Istri i Slovenskom primorju ne priznaju talijansku civilnu upravu. Osim toga je dogovoreno da Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije odmah nakon oslobođenja svojom voljom odluči o društvenom i državnom uređenju zemlje i da će u izravnim pregovorima s vladom dr. Šubašića naći načina za formiranje jedinstvene jugoslavenske vlade. Sljedećeg dana Tito je otputovao u Bari, a na Vis se vratio 15. kolovoza.

Odlučnost naroda Jugoslavije da osrtvari svoje pravo na nacionalno oslobođenje i na očuvanje svojega teritorijalnog integriteta izrazio je vrhovni komandant maršal Tito u svom govoru 12. rujna 1944., na Visu: „Danas se približava čas kada će morati da se govori o granicama naše zemlje...“

Bojan **Mirosavljev**